

Asia: VN/32207/2022

Arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Helsingin käräjäoikeudelta pyydetty lausunto

Oikeusministeriön arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä (Mietintöjä ja lausuntoja 2023:2)

Helsingin käräjäoikeus katsoo, että arviomuistiossa on nostettu esille oikeat asiat etäyhteys sääntelyn reunaehdoiksi.

Arviomuistiossa etäyhteyksien käytön laajentamisen tavoitteiksi on mahdollisimman tarkoituksenmukaisen oikeudenkäynnin lisäksi mainittu kustannussäästöt sekä peruutusten vähentäminen ja sitä kautta oikeudenkäyntien nopeutuminen sekä turvallisuuden lisääminen. Samalla on kuitenkin nostettu esiin myös kysymys siitä, millä tavalla etäyhteyksien käyttö vaikuttaa tuomioistuimen arvovaltaan ja kansalaisten oikeuslaitosta kohtaan tuntemaan luottamukseen.

Viimeksi mainitun osalta käräjäoikeus huomauttaa, että kysymys ei ole vain siitä, korvataanko läsnäolo oikeudessa yhä useammin etäyhteyksillä vai ei, vaan siitä miten yhteydet toteutetaan käytännössä. Huomio on kiinnitettävä teknisen kuvan ja äänen laadun lisäksi myös muihin kommunikointiin vaikuttaviin seikkoihin kuten kuvakulmaan, kuvan rajauksiin, valaistukseen jne. Tuomioistuimen arvovallan ja todistelukertomuksen uskottavuuden kannalta merkitystä voi olla esimerkiksi sillä, onko puheenjohtajalla katsekontakti etäyhteyden päässä olevaan asianosaiseen tai todistajaan. Nykyisissä istuntosalien kameroiden ja näyttöjen asettelussa tätä näkökulmaa ei ole juurikaan huomioitu. Tuomarin on muutoinkin kyettävä käyttäytymisellään viestittämään prosessin vakavuutta ja todistelukertomuksen merkittävyyttä tilanteessa, jossa ulkoiset oikeustalopuitteet puuttuvat. Suomessa aiheesta ei toistaiseksi ole juurikaan tutkittu eikä siitä ole käyty keskustelua.

(Ulkomaisia tutkimuksia: Rowden, Wallace & Goodman-Delahauny 2018; "Remote judging"; Kenniston 2015: "You may now call your next witness"; Dahlberg 2013: "A modern trial").

Arviomuistiossa käydään läpi lainsäädännöllisiä tarpeita ja vaihtoehtoja seuraaviin viiteen kysymykseen:

- 1) Tuomarin osallistuminen suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä,
- 2) asianosaisen suostumuksen tarpeellisuus etäyhteyden käyttöön,
- 3) nykyisessä laissa olevien lisäedellytysten tarpeellisuus asianosaisen kuulemiselle videoyhteydellä,
- 4) nykyisten poissaolojen seuraamuksia ja pakkokeinoja koskevien sääntöjen käytön laajentaminen etäyhteyksiä käytettäessä ja
- 5) etäyhteyksiä koskeva sääntelyn koonti ja yhdenmukaistaminen.

Seuraavassa Helsingin kärjäoikeuden näkemyksiä näihin kysymyksiin liittyen:

Tuomarin etäosallistuminen suulliseen käsittelyyn:

- o Kysymystä on arviomuistiossa käsitelty kiitettävän perusteellisesti.

- o Arviomuistiossa painotetaan, että tuomarin osallistuminen istuntoon henkilökohtaisesti olisi yhä pääsääntönä ja etäosallistuminen olisi poikkeus. Tästä lähtökohdasta käsin kärjäoikeus katsoo, että tuomarin etäosallistuminen voitaisiin säätää mahdolliseksi perustellusta syystä. Kärjäoikeus kannattaa arviomuistiossa esitettyä vaihtoehdon 2 mukaista säätelymallia, jossa edellytetään vähintään puheenjohtajan henkilökohtaista läsnäoloa istuntosalissa, mikäli paikalla on asianosaisia. Lisäksi tuomarin etäosallistumisen osalta olisi aina myös suoritettava soveliaisuusharkinta. Etäosallistumismahdollisuutta ei kuitenkaan pitäisi jättää ainoastaan soveliaisuusharkinnan varaan, vaan yksilöity perusteltu syy tulisi aina ilmoitettava, jotta siitä ei muodostuisi pääsääntöä poikkeuksen sijaan.

- o Asianosaisen suostumuksen ei tulisi olla edellytys tuomarin etäosallistumiselle, mutta istuntosalissa olevalle asianosaiselle tulisi varata mahdollisuus esittää käsityksensä asiasta ja tuomioistuimen tulisi perustella istuntosalissa olevan asianosaisen kannasta poikkeava ratkaisu.

- o Oikeusturvan toteutumisen kannalta on olennaista, että etänä osallistuvalla kokoonpanolla tai jäsenellä on riittävän hyvä tekninen yhteys havainnoida asianosaisia videon välityksellä sekä

tarvittaessa mahdollisuus neuvotella muun kokoonpanon kanssa istunnon aikana. Myös prosessinjohtomahdollisuuksiin ja tuomarin arvovallan säilymiseen on etäyhteyksiä toteutettaessa kiinnitettävä huomiota.

o Oikeudenkäynnin julkisuutta ei voida rajoittaa etäosallistumisen vuoksi. Julkisuutta ei myöskään voida toteuttaa valvomattomalla suoratoistomahdollisuudella, koska käsittelyjen tallentaminen vaarantaa paitsi asianosaisten yksityisyyden suojaa myös oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun asianosaiset joutuvat negatiivisen julkisuuden pelossa varomaan sanojaan.

o Oikeudenkäynnin julkisuuden vaatimus tulee mitä todennäköisimmin edellyttämään vähintäänkin mahdollisuutta oikeudenkäynnin striimaamiselle johonkin istuntosaliin tai muuhun oikeustalossa olevaan tilaan. Tällainen mahdollisuus on aina oltava järjestettynä, koska mihin tahansa istuntoon voi tulla yleisöä. Kuten arviomuistiossa todetaan, yleisöä ei juurikaan saavu muiden kuin mediahuomiota saaneiden oikeudenkäyntien istuntoihin, ja toimiva ratkaisu voisi olla yhden tilan varaaminen päivässä kaikkeen mahdollisesti tarvittavaan striimaukseen. Mediahuomiota saaneissa tapauksissa julkisen istuntokäsittelyn pitäminen pelkästään etäyhteyksin ilman salia olisi joka tapauksessa yleensä epäsoveliaista.

Asianosaisen suostumuksen tarpeellisuus etäyhteyden käyttöön

o Kuten arviomuistiossa todetaan, ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa ei ole selvää täyttääkö video-osallistuminen asianosaisen oikeuden olla läsnä asiansa suullisessa käsittelyssä, kun on kysymys ensimmäisestä oikeusasteesta.

o Käräjäoikeus yhtyy kuitenkin siihen näkemykseen, että videoyhteydellä osallistuminen asianosaisen suostumuksesta riippumatta olisi perusteltua erityisesti turvallisuussyistä. Asianosaisen kanta video-osallistumiseen olisi yksi seikka vaikuttamassa soveliaisuusharkintaan, mutta ei olisi ratkaisevassa asemassa. Käytännössä muutos ei olisi suuri, koska asianosaiset pyytävät useimmiten itse videoyhteydellä osallistumista.

Nykyisessä laissa olevien lisäedellytysten tarpeellisuus todistajan ja asianosaisen kuulemiselle videoyhteydellä

o Käräjäoikeus pitää nykyisessä lainsäädännössä (OK 17 luvun 52 §) olevia lisäedellytyksiä tarpeettomina kun arvioidaan, voidaanko todistajaa tai asianosaista todistelutarkoituksessa kuulla videoyhteyden välityksellä (kuten KKO 2021:5).

Nykyisten poissaolojen seuraamuksia ja pakkokeinoja koskevien sääntöjen käytön laajentaminen etäyhteyksiä käytettäessä

o Käräjäoikeus katsoo, että etäyhteyksin toteutettaviin valmisteluistuntoihin pitäisi voida asettaa samanlaisin uhkia poissaolon varalta kuin muitakin etäosallistumissääntöjä sovellettaessa. Samalla käräjäoikeus haluaa kuitenkin tuoda esille, että erityisesti riita- tai hakemusasian valmisteluun etäyhteydet eivät välttämättä sovi, jos asia vaatii kovin paljon selvittämistä tai aiotaan toden teolla neuvotella sovinnosta.

o Kuten arviomuistiossa ehdotetaan poissaoloseuraamuksien määräämisen edellytyksenä olisi jatkossakin olla, että asianosainen tai todistaja on velvoitettu saapumaan toiseen tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen etäyhteyden muodostamiseksi.

Etäyhteyksiä koskeva sääntelyn koonti ja yhdenmukaistaminen

o Arviomuistion mukaan Ruotsissa videoyhteyksien käytöstä säädetään vain yhdellä yleissäännöksellä, jota sovelletaan yleisesti kaikkiin oikeudenkäyntiin osallistuviin henkilöihin ja istuntoihin kaikissa oikeusasteissa. Säännös koskee sekä oikeudenkäyntiin osallistumista että henkilöiden kuulemista todistelutarkoituksessa. Säännöksen sisältöä ja taustaa on avattu muistiossa s. 25-26. Ruotsin esimerkin mukainen säännösten yhdenmukaistaminen Suomessakin helpottaisi niiden omaksumista ja soveltamista, mikäli säännösten erilaisuudelle ei ole muista syistä aiheutuvia perusteita

o Yleissäännöksen tai muutaman eri kuulemistilanteeseen soveltuvan säännöksen kokoaminen samaan kappaleeseen esimerkiksi oikeudenkäymiskaareen olisi lainsoveltajan näkökulmasta myös toivottavaa.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Petra
Spring